

Стельмашук Жанна

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри теорії і методики виховання

Рівненського державного гуманітарного університету

ORCID: 0000-0003-2368-4209,

e-mail: zhanna.stelmashuk@rshu.edu.ua

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЗАСОБАМИ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. У статті висвітлено особливості формування соціальної компетентності майбутніх учителів іноземної мови засобами волонтерської діяльності. Наголошено, що одним з важливих складників професійної компетентності майбутніх учителів іноземної мови є соціальна компетентність, спрямована на забезпечення ефективної взаємодії між людьми та соціальним середовищем задля допомоги у вирішенні різноманітних соціальних проблем.

Уточнено сутність понять «компетентність», «соціальна компетентність» та «волонтерська діяльність».

З'ясовано, що соціальна компетентність розглядається як комплексна якість особистості, яка включає систему знань, умінь, ставлень, ціннісних орієнтацій та поведінкових компонентів, що передбачає здатність та уміння будувати систему відносин та спілкування з оточуючими людьми з урахуванням соціальної ситуації. Визначено, що волонтерство – це добровільна безкорислива суспільно корисна діяльність; одна з форм благодійності і одна з підвалин громадянського суспільства; спосіб підтримки, піклування, надання допомоги членам громади; взаємодії між людьми для спільного вироблення нових шляхів вирішення проблем, які виникають. Доведено основні переваги волонтерської діяльності щодо формування соціальної компетентності майбутніх учителів іноземної мови, що є результатом засвоєння й активного відтворення майбутнім фахівцем соціального досвіду через діяльність, спілкування, взаємодію та сприяє формуванню здатності набувати досвід у вирішенні різноманітних соціальних проблем, ініціювати та добирати ресурси задля цього, нести відповідальність, а також проявляти толерантність та емпатійність до оточуючих.

Ключові слова: компетентність, професійна компетентність, соціальна компетентність, майбутні учителі іноземної мови, волонтерська діяльність, соціально значуща діяльність.

Постановка проблеми. Успіх професійної діяльності майбутнього вчителя іноземної мови значною мірою залежить від сформованості у нього соціальної компетентності, показником якої є готовність до активної та відповідальної участі у житті суспільства, здатність до ефективної та конструктивної взаємодії

з дітьми, встановлення соціальних контактів, вміння розробляти та реалізовувати соціальні орієнтовані проекти та забезпечувати функціонування соціально безпечного та комфортного середовища.

Соціальна компетентність є складовою професійної компетентності вчителя іноземної мови, формування якої є результатом розвитку професійних та етичних якостей особистості (толерантності, тактовності, доброти, справедливості, віри у здібності учня, терпіння, доброзичливості, контактності, прагнення до співробітництва, готовності враховувати кращий досвід). Вона охоплює не лише базові знання, вміння і навички, а й ціннісні орієнтації, мотиви діяльності фахівця, розуміння себе та навколишнього світу, взаємостосунки з людьми, здатність до розвитку свого творчого потенціалу та самовдосконалення.

Значний інтерес до проблеми формування соціальної компетентності здобувачів вищої освіти обумовлений суспільно-політичною ситуацією в країні та потребами практики. Про це йдеться у нормативно-правових актах з питань освіти.

Отже, існує нагальна потреба пошуку таких видів діяльності особистості, які б спряли повноцінному її формуванню. Одним із ефективних засобів набуття соціального досвіду майбутніми учителями іноземної мови, розвитку їх соціальної ініціативи, а відтак, формування їх соціальної компетентності виступає волонтерська діяльність.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Теоретичні засади становлення соціальної компетентності особистості визначені в роботах І. Беха, Д. Губаревої, М. Докторович, В. Коваленко, М. Федоруца (Федоруц, 2015), О. Юрченко (Юрченко, 2016), О. Флярковської (2019) та ін.

З. Бондаренко, Т. Журавель, Т. Лях (2012), Т. Алексєнко, А. Данілова, А. Конончук, Т. Куниця (2015), В. Леонова (2019), А. Бондаренко, Ю. Вдовцов (2021) та ін. у своїх дослідженнях розглядають аспекти організації волонтерської роботи. Формування соціальної компетентності майбутніх соціальних працівників засобами волонтерської діяльності презентовано у наукових розвідках Р. Козубовського (2014), К. Червоненко (2020) та ін.

Мета статті – розкрити особливості формування соціальної компетентності майбутніх вчителів іноземної мови засобами волонтерської діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття соціальна компетентність є багатоаспектним та, як свідчить здійснений аналіз наукових джерел, неоднозначним щодо тлумачення, оскільки інтегрує в собі терміни «соціальний» та «компетентність».

Уточнене та оновлене тлумачення поняття є в Законі України «Про освіту» (2017): «Компетентність – динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність». Поняття «соціальний» походить від латинського «socialis» – товариський, суспільний, той, що належить суспільству, пов'язаний із життям та стосунками людей у суспільстві та «compete» – досконале володіння справою, знаннями (Федоруц, 2015).

На думку М. Федоруца, «соціальна компетентність виступає як якість людини, сформована у процесі оволодіння уявленнями і знаннями про соціальну дійсність, активного творчого освоєння соціальних відносин, що виникають на різних етапах і в різних видах соціальної взаємодії, а також трактується як засвоєння етичних норм, які є основою побудови та регулювання міжособистісних і внутрішньо-особистісних соціальних позицій, відносин» (Федоруц, 2015).

Також О. Юрченко звертає увагу на те, що «більшість трактують поняття як інтегративну якість особистості, що є комплексом знань, умінь, здатностей, цінностей, норм, традицій, сценаріїв поведінки в типових соціальних ситуаціях тощо. Їх засвоєння та активне відтворення допомагає суб'єкту: швидко й ефективно адаптуватися, ухвалювати рішення зі знанням справи, конструктивно взаємодіяти з іншими, проявляти активність і доходити взаєморозуміння; адекватно виокремлювати, ідентифікувати, фіксувати та аналізувати питання на перетині системи соціальних відносин суспільства і людини; брати на себе відповідальність, проявляти ініціативу, активність у командній роботі, попереджувати й вирішувати конфлікти, бути толерантним у складних ситуаціях, проявляти емпатійність; здійснювати соціальні технології в головних сферах життєдіяльності (у системі соціальних інститутів, норм і відносин) згідно з належним рівнем культури, моральності і права тощо» (Юрченко, 2016).

Дослідниця О. Флярковська зазначає, що соціальна компетентність вимагає вміння рахуватися з соціальними нормами та правами інших людей. Все це вказує на ситуативний характер прояву соціальної компетентності. Отже, формування, становлення соціальної компетентності особистості – це є розгортання її життєвого потенціалу, що базується на таких особистісних утвореннях: мотивація досягнення, довільність, позитивне ставлення до себе, висока самооцінка, здатність до конструктивної поведінки в складних ситуаціях (Флярковська, 2019). Окрім знань, умінь та навичок соціальної взаємодії, соціальна компетентність також включає здатність моделювати, корегувати та оцінювати свої дії та вчинки відповідно до соціальних норм.

Отже, науковий пошук дав змогу узагальнити, що соціальна компетентність вчителя іноземної мови загалом розглядається як інтегральна якість особистості, що включає систему знань, умінь, ставлень, ціннісних орієнтацій та поведінкових компонентів, тобто здатність та уміння будувати систему відносин та спілкування з оточуючими людьми з урахуванням соціальної ситуації. Вона є відображенням взаємодії людини і соціального оточення, а також рівня сформованості способів міжособистісної взаємодії, співвідношення власних цілей і потреб з цілями і потребами іншої особистості, групи людей і соціуму в цілому.

Формування соціальної компетентності майбутніх учителів іноземної мови стає результатом набуття ними спеціальних фахових знань, умінь та соціальних відносин під час освітнього процесу у ЗВО, позааудиторної роботи, зокрема волонтерської.

У Законі України «Про волонтерську діяльність» (2011) волонтерська діяльність трактується як «добровільна, соціально спрямована, неприбуткова

діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги; форма благодійної діяльності». Це також спосіб підтримки, піклування, надання допомоги членам громади; взаємодії між людьми для спільного вироблення нових шляхів вирішення проблем, які виникають.

Волонтерська діяльність у закладі вищої освіти має значний потенціал для професійного становлення здобувачів освіти, набуття ними соціально цінного досвіду, їх саморозвитку та самореалізації як в особистісному, так і професійному планах. У майбутнього педагога складається система ціннісних орієнтацій, стійких соціально значущих мотивів діяльності та формується активна громадянська позиція.

Н. Грищенко стверджує, що «у процесі волонтерської діяльності молодь розширює своє бачення, розвиває свій інтелектуальний рівень, реалізує можливість втілення своїх творчих планів та лідерського потенціалу. Особлива роль у формуванні лідерських якостей належить соціальному проєктуванню, а саме через отримання навичок розробки свого волонтерського проєкту, об'єднання зусиль з однодумцями для спільної розробки та реалізації проєкту, що сприяє підвищенню соціальних компетенцій та розвитку навичок і умінь волонтера» (Грищенко, 2018).

Залучення майбутніх учителів іноземної мови до різних видів волонтерства сприятиме розвитку їх комунікативних здібностей, навичок ведення конструктивного діалогу з різними людьми за віком та соціальним статусом, дає змогу усвідомити соціальний аспект майбутньої професії. Так, вони можуть апробувати себе у таких сферах, як-то: соціальний захист, охорона здоров'я, освіта та виховання, охорона навколишнього середовища, спорту й туризму, культури й молодіжного руху, правозахисної діяльності. Популярним сьогодні є онлайн-волонтерство та професійне волонтерство.

Завдяки участі у волонтерських заходах та проєктах збагачується професійний досвід майбутнього учителя, адже він стає активним учасником міжособистісних взаємовідносин, готовим надати допомогу тим, хто цього потребує. Виховний потенціал такої діяльності полягає в тому, що здобувач освіти активно взаємодіє із соціальним середовищем, може вибудовувати тривалі взаємовідносини з представниками різних соціальних груп суспільства, що сприяє засвоєнню соціального досвіду та набуттю нових навичок і компетентностей, а також формуванню особистісних рис (відповідальності, цілеспрямованості, толерантності, емпатії тощо).

Доцільним, на нашу думку, буде функціонування волонтерських центрів на базі закладів вищої освіти, де здобувачі освіти зможуть долучитись до благодійних акцій, проєктів, флешмобів, зустрічей, тренінгів та ін. Цінною для них буде участь у мовних таборах на засадах благодійності.

Майбутні учителі іноземної мови можуть готувати іноземною мовою мотиваційні ролики, соціальну рекламу, які є затребуваними в умовах війни та співпрацювати із закордонними волонтерськими організаціями.

Значні можливості для формування соціальної компетентності майбутніх учителів розкривається у їх участі в різноманітних молодіжних групах, проєктах та організаціях. Так, на сайті Української волонтерської служби представлено потенційні *проєкти, методичні посібники та поради, якими*

можна скористатися у плануванні роботи волонтерів (Українська Волонтерська Служба).

Висновки і перспективи подальших розвідок. Отже, волонтерська діяльність є ефективним засобом формування соціальної компетентності майбутніх учителів іноземної мови. Перспективи подальших наукових пошуків вбачаємо у дослідженні форм та методів її організації в сучасних умовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Федоруц М. (2015). *Формування соціальної компетентності школярів у процесі партнерської співпраці загальноосвітніх навчальних закладів і родин*. Науковий вісник Ужгородського університету: Серія: Педагогіка. Соціальна робота / голов. ред. І.В. Козубовська. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла». Вип. 37, сс. 184–186.

Юрченко, О. (2016). Структура соціальної компетентності молодшого школяра. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. № 7, сс. 224–233.

Флярковська, О. (2019). Психолого-педагогічні умови формування соціальної компетентності підлітків. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. №4 (75) (IV квартал), сс. 36–40.

Менеджмент волонтерських груп від А до Я: навч.-метод. посібник (2012). За ред. Т.Л. Лях; авт.-кол.: З.П. Бондаренко, Т.В. Журавель, Т.Л. Лях та ін. Київ: Версо-04. 288 с.

Доброчинна діяльність школярів: методичні рекомендації (2015). Т. Ф. Алексєєнко, А. П. Данілова, А. І. Конончук, Т. Ю. Куниця / під. заг. ред. Т.Ф.Алексєєнко. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М. 104 с.

Леонова, В. (2019). *Волонтерський рух в Україні: методичні рекомендації*. Одеса : видавець Букаєв Вадим Вікторович. 56 с.

Бондаренко, А., Вдовцов, Ю. (2021). *Посібник по роботі з волонтерами*. Київ, 164 с.

Козубовський, Р. (2014). Формування готовності соціальних працівників до волонтерської роботи як важлива передумова успішної професійної діяльності. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота». Вип. 25, сс.96-97.

Червоненко, К. (2020). *Формування соціальної компетентності майбутніх соціальних працівників засобами волонтерської діяльності*. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. Випуск 77, сс.216-220.

Міністерство освіти і науки України (2017). *Закон України «Про освіту»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення 05.10.2023).

Міністерство освіти і науки України (2018). *Закон України «Про волонтерську діяльність»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17> (дата звернення 05.10.2023).

Грищенко, Н. (2018). Волонтерський рух в сучасній Україні як стратегія розвитку молодіжного лідерства. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. Вип. 2 (38). С. 7.

Українська волонтерська служба. URL: <https://volunteer.country/> (дата звернення 05.10.2023).

REFERENCES

Fedoruts M. (2015). *Formuvannia sotsialnoi kompetentnosti shkoliariv u protsesi partnerskoi spivpratsi zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv i rodyn* [Formation of Social Competence of Schoolchildren in the Process of Partnership Cooperation of General Educational Institutions and Families]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii: Pedagogika. Sotsialna robota* / holov. red. I.V. Kozubovska. Uzhhorod: Vyd-vo UzhNU "Hoverla". Vyp. 37, ss. 184–186. [in Ukrainian]

Yurchenko, O. (2016). *Struktura sotsialnoi kompetentnosti molodshoho shkoliara* [The structure of social competence of a junior high school student]. *Pedagogichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnologii. No 7*, ss. 224–233. [in Ukrainian]

Fliarkovska, O. (2019). *Psyhologo-pedagogichni umovy formuvannia sotsialnoi kompetentnosti pidlitkiv* [Psychological and pedagogical conditions for the formation of social competence of adolescents]. *Osvita ta rozvytok obdarovanoi osobystosti. No 4 (75) (IV kvartal)*, ss. 36–40. [in Ukrainian]

Menedzhment volonter skykh hrup vid A do Ya : navch.-metod. posibnyk (2012). [Management of volunteer groups from A to Z]; textbook]. Za red. T.L. Liakh; avt.-kol.: Z.P. Bondarenko, T.V. Zhuravel, T.L. Liakh ta in. Kyiv: Verso-04. 288 s. [in Ukrainian]

Dobrochynna diialnist shkoliariv: metodychni rekomendatsii (2015) [Charitable activity of schoolchildren]. T. F. Aliksieienko, A. P. Danilova, A.I. Kononchuk, T. Yu. Kunytsia / pid. zah. red. T.F. Aliksieienko. Nizhyn: Vydavets PP Lysenko M.M. 104 s. [in Ukrainian]

Leonova, V. (2019). *Volonterskyi rukh v Ukraini: metodychni rekomendatsii* (2019). [Volunteer Movement in Ukraine: Method Recommendations]. Odesa: vydavets Bukaiev Vadym Viktorovych. 56 s. [in Ukrainian]

Bondarenko, A., Vdovtsov, Yu. (2021). *Posibnyk po roboti z volonteramy* [Manual for Working with Volunteers]. Kyiv, 164 s. [in Ukrainian]

Kozubovskiy, R. (2014). *Formuvannia hotovnosti sotsialnykh pratsivnykiv do volonterskoi roboty yak vazhlyva peredumova uspihnoi profesiinoi diialnosti* [Formation of Readiness of Social Workers for Volunteer Work as an Important Prerequisite for Successful Professional Activity]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnogo universytetu. Serii «Pedagogika, sotsialna robota»*. Vyp. 25, ss. 96–97. [in Ukrainian]

Chervonenko, K. (2020). *Formuvannia sotsialnoi kompetentnosti maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv zasobamy volonterskoi diialnosti* [Formation of Social Competence of Future Social Workers by Means of Volunteer Activities]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Serii 5. Pedagogichni nauky: realii ta perspektyvy. Vypusk 77*, ss. 216–220. [in Ukrainian]

Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy (2017). *Zakon Ukrainy "Pro osvitu"* [The Law of Ukraine "On Education"]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (data zvernennia 05.10.2023). [in Ukrainian]

Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy (2018). Zakon Ukrainy “Pro volontersku diialnist” [The Law of Ukraine “On Volunteering”]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17> (data zvernennia 05.10.2023). [in Ukrainian]

Hryshchenko, N. (2018). Volonterskyi rukh v suchasni Ukraini yak stratehiia rozvytku molodizhnogo liderstva [Volunteer Movement in Modern Ukraine as a Strategy for the Development of Youth Leadership]. *Visnyk NTUU “KPI”. Politolohiia. Sotsiolohiia. Pravo. Vyp. 2 (38). SS. 7.* [in Ukrainian]

Ukrainska volonterska sluzhba [Ukrainian volunteer service]. URL: <https://volunteer.country/> (data zvernennia 05.10.2023). [in Ukrainian]

FORMATION OF SOCIAL COMPETENCE FOR FUTURE FOREIGN LANGUAGE TEACHERS BY MEANS OF VOLUNTEER ACTIVITIES

Zhanna Stelmashuk

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Theory
and Methodology of Education of the
Rivne State University for the Humanities,
Rivne, Ukraine

ORCID: 0000-0003-2368-4209,

e-mail: zhanna.stelmashuk@rshu.edu.ua

Abstract. The article deals with the peculiarities of the formation of social competence of future foreign language teachers by means of volunteer activities. It is emphasized that one of the important components of the professional competence of future foreign language teachers is social competence aimed at ensuring effective interaction between people and the social environment to help solve various social problems.

The essence of the concepts of “competence”, “social competence” and “volunteer activity” has been clarified.

It was found that social competence is considered as a complex personality quality, which includes a system of knowledge, skills, attitudes, value orientations and behavioral components, which involves the ability and ability to build a system of relationships and communication with the surrounding people, taking into account the social situation.

It has been established that volunteering is a voluntary selfless socially beneficial activity; one of the forms of charity and one of the foundations of civil society; a way of supporting, caring for, and providing assistance to members of the community; interaction between people for the joint development of new ways of solving problems that arise.

The main advantages of volunteer activity in terms of the formation of social competence of future foreign language teachers are highlighted, which is the result of assimilation and active reproduction of social experience by the future specialist through activity, communication, interaction and contributes to the formation of the ability to gain experience in solving various social problems, initiate and select

resources for this purpose, to bear responsibility, as well as to show tolerance and empathy towards others.

Keywords: competence, professional competence, social competence, future foreign language teachers, volunteer activity, socially significant activity.

Стаття надійшла до редакції 10.10.2023 р.